

SZOVETSKAJA PEDAGOGIKA
1973. 11—12. és 1974. 1—10. szám

A folyóirat 1973. évi 11. és 12., valamint az 1974. évi számaiban megjelent cikkek többsége a tízosztályos kötelező középfokú oktatás megvalósításával, ezzel szoros összefüggésben a hat évesek beiskolázásának problémájával, valamint a falusi iskolák munkakörülményeinek javításával, az iskola, a család és az ifjúsági szervezetek együttműködésével, a politechnikai oktatással és munkára neveléssel, az oktatás egységességével és differenciáltságával, az iskolairányítás kérdéseivel, valamint a nevelőmunka, a nevelési folyamat színvonalának emelésével és a pedagógusképzéssel foglalkozik.

A Szovetszkaja Pedagogika 1974. 7. számában. A. I. DANYILOV az ŐSZSZSZK oktatásügyi minisztere, *A kötelező középfokú oktatásra való áttérés befejező szakasza* című cikkében a tízosztályos tankötelezettség megvalósításának eddigi eredményeiről számol be. Megemlíti többek közt, hogy 1973-ban a 8. osztályt végzett diákok 87 % -a tanult tovább középfokú oktatási intézményekben, vagyis 13 % -kal több, mint 1970-ben. Ugyanakkor azonban indokolatlan lemaradások is tapasztalhatók — fűzi hozzá a miniszter. Különösen fontos a falusi iskolák problémáinak mielőbbi megoldása. Falun még ma is sokan ragaszkodnak a 8 osztályos iskolához, holott az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a továbbtanulás szempontjából falun is sokkal előnyösebb a 10 osztályos középiskolák létrehozása. Igen nagy a különbség pl. a 8 osztályos falusi iskolák és a 10 osztályos középiskolák felső tagozatos tanulóinak anyanyelvi, matematikai és mértani ismeretei között. De ugyanez vonatkozik a történelem és az állampolgári ismeretek tantárgyakra is, amelyek különösen jelentős szerepet játszanak a kommunista világnézet kialakításában. Az eddigienél több figyelmet kell fordítani a munkaoktatásra is. Az esti és a levelező oktatás színvonalát elsősorban falun kell emelni, és el kell terjeszteni a szovhoztechnikumok kiváló tapasztalatait. Végül a miniszter az iskolaépítésnek, az iskolák anyagi ellátottságának és a pedagógus-lakásépítésnek a fejlődését ismerteti.

A falusi iskolák problémáival a Szovjetunió Kommunista Pártja is behatóan foglalkozott.

1973 őszén az SZKP KB és a Szovjetunió Minisztertanácsa határozatot hozott „*A falusi általánosan képző iskolák munkafeltételeinek további javításáról*”. A Szovetszkaja Pedagogika 1974. 1. száma ismerteti a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájának 1973. november 21—22-én Moszkvában megtartott közgyűlését, amelyen az említett párt- és kormányhatározat szellemében tárgyalták meg a neveléstudomány feladatait a falusi általános iskola vonatkozásában. V. N. SZOLETOV, a Neveléstudományi Akadémia elnöke megnyitójában hangsúlyozta, hogy a falusi iskolának döntő szerepe van a kolhozok és szovhozok dolgozóinak képzésében, ami a mezőgazdaság fejlesztési programjának egyik fontos feltétele. A neveléstudomány feladatait a falusi iskolák oktató-nevelő munkájának, az iskolahálózat racionálisabb megszervezésének, a pedagógusképzés javításának és a folyamatos továbbképzés biztosításának kutatásában jelölte meg. A beszámolót követő élénk vitában szóltak a falusi iskolák nevelőmunkájának problémáiról, a kísérleti bázisiskolák szervezési tapasztalatairól, a migráció elleni harcról, beszámoltak az egyes köztársaságok speciális problémáiról, különös tekintettel a pedagógusképzésre. A közgyűlés határozatot hozott a kutatómunka fejlesztésére a falusi iskolák munkájának következő területein: 1. az oktató-nevelő munka színvonalának emelése a városi iskolák szintjére; 2. a politechnikai és a munkaoktatás megjavítása; a gépjármű, traktor és mezőgazdasági gépek kezelésének tanítása és ehhez az optimális pedagógiai feltételek megteremtése; 3. korszerű pályairányítás; 4. az óvodai nevelés fejlesztése és a hat éves gyermekek előkészítése az iskolára.

A folyóirat 1974. évi 3. számában M. I. KONDAKOV miniszterhelyettes a falusi iskolákra vonatkozó párt- és kormányhatározat alapján vázolja a *falusi iskolák jelenlegi helyzetét és az 1980-ig végrehajtandó feladatokat*. A városi lakossággal összehasonlítva — állapítja meg — jóval kevesebb a közép- és felsőfokú képzettséggel rendelkező szakember. A falusi fiatalok 15,6 % -a nem végezte el az általános iskola nyolc osztályát. Egyik legsúlyosabb probléma a falusi tanulók lemorzsolódása, főleg a buká-

sok miatt. A feladatok közül elsőként az iskolahálózat racionális átszervezését emeli ki. E problémakörbe tartozik az internátusok építése, a kabinetrendszerre való áttérés, iskolai gyakorlókérték és tangazdaságok létesítése. A szervezési feladatok mellett természetesen szükséges a falusi iskolák oktató—nevelő munkájának javítása is. Különösen fontos a 36 000 osztatlan iskola oktatómunkájának segítése. Növelni kell a napközis tanulók számát is. Az esti és a levelező oktatás megszervezésénél jobban figyelembe kell venni a mezőgazdasági munka szezonjellegét. Nagyobb gondot kell fordítani a pályairányításra és a tanulóbrigádok fejlesztésére. A kabinetek, a tanulóhelyek és az iskolai könyvtárak hálózatának bővítése segíti a pedagógusok munkáját is. A falusi pedagógusok helyzetével, képzésével és továbbképzésével külön is foglalkozik a párt és a kormány, nagy gondot fordítva az osztatlan iskolák pedagógusai helyzetének javítására.

O. V. DARINSZKIJ a folyóirat 1974. 8. számában „A falusi pedagógusok továbbképzési rendszerének tökéletesítése”-ről ír. Megállapítja, hogy a Szovjetunió falusi iskoláiban jelenleg több mint 1 millió 300 ezer pedagógus tanít, az ország pedagógusainak mintegy 53 %-a. Továbbképzésüket a szerző megítélése szerint csak úgy lehet sikeresen megoldani, ha figyelembe veszik a falusi nevelőtestületek összetételét, munkafeltételeit és a velük szemben támasztott követelményeket. A falusi pedagógusok munkáját — a városi pedagógusokéval ellentétben — elsősorban az nehezíti meg, hogy még mindig sok az osztatlan iskola. Igaz, hogy a 8 osztályos iskolák átlagos tanulólétszáma falun 2,5-ször kevesebb, mint városban, de a falusi pedagógusoknak több szaktárgyat kell tanítaniuk, mint a városiaknak, s ezenkívül szinte valamennyien tanítanak esti és levelező osztályokban. Továbbképzésüket ennek megfelelően több tantárgyra kell kiterjeszteni; a falun tanító képesítés nélküli nevelőknek is több tantárgyból kell elvégezniük a levelező tagozatot. A falusi pedagógusokat a politikai nevelő munkán túlmenően tájékoztatni kell a mezőgazdaság összes napirenden levő problémáiról is. A továbbképzés megszervezésénél figyelemmel kell lenni arra, hogy a falusi pedagógusoknak igen kevés a szabad idejük. Ezért fontos a folyamatos módszertani segítségnyújtás és a továbbképzés legváltozatosabb formáinak megszervezése egész tanévben, sőt még a szünidőkben is. A tanfolyamok közötti időszakokra kidolgozzák számukra az önképzési tervek.

Ugyancsak a folyóirat 1974. évi 8. számában olvashatunk „A falusi tanulók érdeklődési irányainak vizsgálatáról” I. P. PAVLOV tollából. Bár a kérdéssel több szovjet monográfia foglalkozik, a szerző véleménye szerint újra és újra meg kell vizsgálni a tanulók igényeit és érdeklődési irányait, mivel ezek a történelmi, gazda-

sági és más tényezők hatására állandóan változnak. A szerző két tanéven át (1971—1973-ig) 2225 tanuló irodalmi és képzőművészeti élményeit, a természettel és a társadalommal kapcsolatos gondolatait tanulmányozta, elsősorban az iskolai fogalmazások alapján. Kísérletét 2—10. osztályos tanulók körében végezte. A fogalmazások feldolgozása alapján azt tapasztalta, hogy a 8 osztályos falusi iskolák tanulói ritkábban írnak szépirodalmi művekről, mint saját élményeikről, amit a falusi könyvtárak hiányos ellátottságának tulajdonít. Még ritkábban írnak a kötelező irodalomról, amelyet csupán tananyagként tekintenek. A művészet — a szerző szerint — évről évre kevésbé érdekli a tanulókat. A környező élet, a társadalom kérdéseivel a fogalmazásoknak mintegy fele foglalkozik: az alsó tagozatosoknál (1—3. osztály) a természet, a felső tagozatosoknál (4—8. osztály) a társadalom áll az érdeklődés homlokterében. Ez azonban nemcsak a falusi, hanem a városi iskolák tanulóira is egyaránt vonatkozik. Ami a társadalmi érdeklődést illeti, a kisiskolások a családról írnak, a nagyobbak közös kirándulásokról, utazásokról, a 9—10. osztályos középiskolai tanulók pedig erkölcsi—etikai problémákról. A munka mint élmény inkább a falusi iskolásoknál jelentkezik. Sok fogalmazás szól a hazaszeretetről. Már a kisiskolásokat élénken foglalkoztatja jövődi hivatásuk. A felső tagozatosok olyan foglalkozásokról álmodoznak, melyek kiemelik őket társaik közül. A 9—10. osztályosok dolgozataiból komoly felelősségérzet sugárzik. A dolgozatok arról tanúskodnak — állapítja meg végül a szerző —, hogy a falusi iskolák tanulóinak lelkivilága színes, értékes, érdeklődésük sokirányú.

A folyóirat 9. számában szintén e témakörhöz kapcsolódik B. F. KRITJEV, V. P. SUMAN és D. SZ. JAKOVLEVA „A főiskola és a falusi iskola szervezeti és pedagógiai kapcsolata” címmel megjelent tanulmánya. A Vlagyimir-i Pedagógiai Főiskola célul tűzte ki, hogy a párt-és kormányhatározat szellemében segíti a vlagyimir-i falusi pedagógusok oktató—nevelő munkáját, korszerű taneszközökkel és módszertani irodalommal látja el őket, és növendékeit felkészíti jövőbeli iskolán kívüli népművelő munkájukra. Az a tény, hogy az elsőéves hallgatók 46 %-a úgy nyilatkozott, hogy valójában nem készült pedagógus pályára, arra készítette a főiskolát, hogy a pedagógus pálya megszerettetését még a felvételi vizsgák előtt, az általános iskolában megkezdik. Ennek fő formája a hallgatók és régi iskolájuk, valamint a főiskola és végzett növendékei közötti kapcsolat kiépítése. Bevezették a vizsga nélküli felvételt a távoli körzetekből. A falusi iskolákból kikerült elsőéves hallgatókkal külön foglalkoztat. Rendkívül fontos szerepet tölt be az ún. „társadalmi munka” fakultása, amely a falusi politikai és népművelő munkára készíti fel a hallgatókat. Egyes hallgató-csoportok vagy fakultások egy-

egy meghatározott falusi iskolát patronálnak. A falusi iskolákban tanító volt főiskolai növendékek közül sokat bevonnak a Vlagyimiri Főiskola tudományos kutatómunkájába is.

Számos párt- és kormányhatározat foglalkozik a főiskolákon folyó oktató—nevelő munka fogyatékosságaival, és hangsúlyozza, hogy szükség van e problematika tudományos kidolgozására. Fokozottan vonatkozik ez a *pedagógusképző intézményekre*, melyek még olyan nehézségekkel is küszködnek, mint a tantárgyak sokfélesége, vagy a tudományos módszer és a tanítási módszer fogalmának tisztázatlansága. Külön probléma, hogy az átalakulóban levő iskolarendszer körülményei között a főiskolák nem ismerik pontosan a középiskolák szükségleteit. Állandóan felmerülő kérdés: vajon elsősorban szaktárgyi képzést vagy pedagógiai képzést nyújtson-e a főiskola. A folyóirat 1974. 1. számában I. T. OGORODNYIKOV: „*A felsőfokú pedagógusképzés kutatásának jelenlegi problémái*” c. cikkében méltán kifogásolja, hogy a pedagógiai képzés háttérbe szorult az egyetemeken és főiskolákon. Véleménye szerint nagyobb teret kell szentelni a pedagógusképzés keretében a társadalomtudományoknak, valamint az idegen nyelvek oktatásának az egyre szélesedő nemzetközi kapcsolatok miatt. Ami a szakképzést illeti, meg kell vizsgálni, hogyan hangolható össze a középiskolai és a főiskolai tananyag. Tudományos vizsgálódást igényel a pedagógusképző intézmények vizsgarendje is, amely 40 év óta szinte alig változott. Ugyancsak meg kell vizsgálni a hallgatók pedagógiai gyakorlatának optimális formáit. Egyik legfontosabb kérdés: hogyan készítsék fel a jövőző pedagógusokat a nevelőmunkára? Meg kell tanítani a hallgatókat arra is, hogy az egyre növekvő mennyiségű információt ügyesen szelektálják, aktívan felhasználják iskolai munkájukban és ismereteiket képesek legyenek állandóan megújítani, permanensen továbbképezni magukat. Végül arra szólít fel a szerző, hogy az egyetemi és főiskolai hallgatókat az eddiginél nagyobb számban vonják be a tudományos kutatómunkába.

E témakörhöz kapcsolódik a folyóirat 2. számában megjelent cikk is, mely arról tudósít, hogy a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájának Didaktikai és Szak módszertani Intézete, valamint a Felsőfokú Pedagógusképzés Tudományos Tanácsa közös értekezleten vitatta meg a *pedagógiai főiskolák és egyetemek hallgatóinak módszertani képzését*. Az előadók és hozzászólók egyhangúan megállapították, hogy a jövőző pedagógusok pedagógiai, pszichológiai és módszertani képzése az egyetemeken nem kielégítő. A pedagógiai és pszichológiai tantárgyak óraszámát csökkentették, szakdidaktikát sok esetben egyáltalában nem tanítanak. Pedig nagyobb figyelmet kell fordítani a szaktárgyak és a módszertan kapcsolatára, mert nélkülük nem lehet színvonalasan tanítani.

Szorosabbra kell fűzni ezért a szaktanszékek és a módszertani oktatók kapcsolatát. Nemcsak a hallgatók, hanem az oktatók számára is szükség van új tankönyvek és segédkönyvek kiadására. Sok hozzászóló említette meg a pedagógiai gyakorlat fontosságát és az oktatókáderek továbbképzésének szükséges voltát. A. M. LUSNYIKOV arról számolt be, hogyan vonja be a Szverdlovszkai Pedagógiai Főiskola hallgatóit a tudományos kutatómunkába, milyen kapcsolatot létesítettek a hallgatók az iskolák gyakorlati oktató—nevelő munkájával és hogyan működik a tudományos diákkör a főiskolán.

A Magyar Pedagógia 1974. évi 2. számában, a Szovetszkaja Pedagogika 1973. évfolyamának ismertetése alkalmával már sok szó esett az *óvodából az iskolába* való zökkenőmentes átmenet s ezzel összefüggően az *előkészítő osztályok* szervezéséről, valamint az *első tagozatosok* oktatásának, nevelésének és értelmi fejlesztésének problémáiról.

A Szovetszkaja Pedagogika 1974. 10. számában A. M. PISKALOV elemzi „*A hatéves gyermekek oktatásának és nevelésének időszzerű problémái*”-t. A Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiája által irányított lélektani kutatások rávilágítottak arra, hogy egyre nagyobbak a különbségek a felkészültség tekintetében az első osztályba iratkozó gyermekek között, s ez megnehezíti az osztálymunka szervezését, kivált az új alsó tagozati tanterv bevezetése óta. A bukások arányszáma a legnagyobb az első osztályt végzett tanulóknál. Az Akadémia arra a meglálapításra jutott, hogy az egyenlő tanulási lehetőségeket az iskolában csak úgy lehet biztosítani, ha már az iskoláskor előtt fokozott gondot fordítanak a gyermekek megismerő- és kifejező készségeinek tudatos fejlesztésére. Néhány év óta a szovjet köztársaságokban heves vita folyik arról, hogy az előkészítő osztályokat az óvodákban vagy az iskolákban szervezzék-e meg. A külföldi példák azt mutatják, hogy a hatéves gyermekek már alkalmasak az iskolai oktatásra. Grúziában az 1969/70. tanévtől kezdve kísérletképpen megkezdték a 6 éves gyermekek beiskolázását. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a kísérlet eredményes volt. A szerző úgy véli, hogy az oktatás távlati fejlesztési tervének kidolgozása szükségessé teszi a beiskolázási életkor meghatározását. Beszámol arról, hogy a 6 éves gyermekek oktatásának általános bevezetését gondosan készítik elő. A tanév számukra 2 héttel rövidebb lesz; a csütörtöki nap majd játékos, mozgásos foglalkozásaival két részre osztja a tanítási hetet. Az 1. és a 2. osztályban 20 perces órákat terveznek. Egy tanítási nap 1 órás ebéd-szünettel az 1. osztályban 8.30—13.30-ig, a 2. osztályban 14:30-ig tartana. Házi feladatot — kivéve meseolvasást, rajzolást — nem kapnak a gyermekek. Megváltozik az alsó tagozati óraterv is: anyanyelvi és matematikaoktatásra 50 %-kal kevesebb időt fordítanak majd, de új

tantárgyként vezetik be „Az ember a természetben és a társadalomban”, valamint egy idegen nyelvet. Kevesebb lesz az írásbeli feladat matematikából is. Az alsó tagozati oktatás megkönnyítésére számos korszerű didaktikai segédanyag készül. Mindez egyelőre csak kísérlet — hangsúlyozza a szerző —, de ha beválik, akkor az alsó tagozat időtartama nem 7—9 éves korig, hanem 6—8 éves korig fog terjedni.

Ugyancsak a folyóirat 10. számában olvashatjuk T. Sz. GOLUBEVA cikkét „Folyamatosság az alsó tagozati történelemtanításban” címmel. A szerző megállapítja, hogy a kisiskolások a társadalmi és politikai ismereteknek eléggé széles körét sajátítják el, még mielőtt a történelmet mint önálló tantárgyat tanulni kezdik. Már a 3. osztályban belépnek az úttörőszervezetbe, olvassák a pionír-sajtót, részt vesznek az iskola társadalmi életében. Az 1—3. osztályosok az olvasási órákon sokat hallanak hazájuk múltjáról és jelenéről, a 4. osztályban pedig az „Elbeszélések a Szovjetunió történetéből” c. tantárgy készíti elő a történelemtanítást. Az 5. osztályos gyermekek megnyilvánulásai arra engednek következtetni, hogy ebben a korban már tudják értékelni az őket körülvevő társadalmat, és konkrét elképzeléseik vannak a kommunista társadalomról. Mégis, a tapasztalatok azt mutatják, hogy az 1—3. osztályokban az elemi politikai és történelmi előkészítés nem eléggé hatékony. A szerző ennek okait kutatja. A fő okot abban látja, hogy a tankönyvek történelmi tárgyú olvasmányai nehezen érthetők a gyermekek számára, nem eléggé színesek, az egyes szemelvények nem kapcsolódnak szorosan egymáshoz. A folyamatosságot az olvasókönyv feladatai sem segítik elő. Javasolja ezért a történelmi tárgyú irodalmi szemelvények gondosabb válogatását, valamint azt, hogy a történelmi anyag külön fejezetként szerepeljen az olvasókönyvekben, vagy legyen külön tankönyv, mint az „Élővilág” c. tantárgynak.

A tankönyvek korszerűsítésével több szerző is foglalkozik. A folyóirat 1973. 11. számában D. D. ZUJEV „Az iskolai tankönyvek struktúrájának néhány problémája” című cikkében az új tantervek alapján bevezetett és bevezetésre kerülő tankönyvekkel szemben támasztott követelményekről ír. Az 1973/74. tanévben az általánosan képző középiskolák számára előírt 99 tankönyvből 91 készült el, amelyből 65-öt véglegesnek fogadtak el. A szerző megállapítja, hogy eddig majdnem kizárólag a tankönyv tartalmára, tudományos és ideológiai színvonalára fordítottak nagyobb gondot, s háttérbe szorult a tankönyv módszertani felépítése. ZUJEV a tankönyv strukturális elemeit 2 fő csoportra osztja: a szövegekre és a szövegen kívüli elemekre. A tankönyv szövegen kívüli elemei: 1. a tananyag elsajátítását segítő elemek; 2. az illusztrációk; 3. a tankönyv felhasználását előmozdító tájékoztató elemek. A tananyag elsajátítását segítő elemek: a kérdések, feladatok,

táblázatok, bibliográfiák, betűrendes mutatók, válaszok. Érdekes a kérdések és a feladatok csoportosítása, mely nemcsak az ismeretek és készségek rögzítését, hanem az alkotó gondolkodás fejlesztését és az ismeretek gyakorlati felhasználását is célozza. Az illusztrációk funkciójuk szerint lehetnek szövegpótlók, s a szöveg megértését elősegítők. A szöveg és az illusztrációk arányának kérdése még vitatott. Az új tankönyvek az illusztráció fokozottabb alkalmazásának tendenciáját mutatják, főként az alsó tagozatban. A tankönyv szövegen kívüli elemeinek 3. csoportja a tankönyvben való jobb eligazodást, a tankönyv önálló használatát van hivatva előmozdítani. Ilyenek: a bevezetés, a fejezetekre osztás, a kiemelések, a különböző irányító jelzések.

Az oktatás egységessége és differenciáltsága a szovjet pedagógiának továbbra is egyik központi problémája, hiszen a kötelező középfokú oktatásra való áttérés ismét aktuálisá tette e kérdést. A Szovetszkaja Pedagogika 1974. évi 6. száma H. KLEIN és V. ZALCWEDEL, a berlini Humboldt Egyetem tanárainak e téren szerzett tapasztalatait közli „Az egység és a differenciálás az oktatásban” címmel. A szerzők abból indulnak ki, hogy: 1. minden normális, egészséges gyermek képes a tízosztályos iskola elvégzésére; 2. a tízosztályos iskolának az egységes oktatáson túlmenően a különféle osztályon kívüli munkákkal és a felső osztályokban a fakultatív tantárgyakkal kell elősegíteni a tanulók egyéni érdeklődésének kibontakozását és a helyes pályaválasztást; 3. figyelembe kell venni a különbségeket a tanulók között, de ez nem vezethet speciális osztályok alakítására; 4. az egységes és differenciált oktatást a tanulási folyamat egészében kell megvalósítani. A Humboldt Egyetem kutatócsoportja 3 kérdéskört jelölt meg, melyeket pedagógiai cél-szerű megvizsgálmi ebből a szempontból. Az első a módszerek variálásával az individuális és a frontális oktatás összekapcsolása. A minden tanuló számára egységes feladatok mellett különböző „testre szabott” feladatokat is kell adni, és megoldásukat egyénileg kell irányítani. Széles körben alkalmazzák a csoportmunkát és a feladatok páros megoldását. A második az anyag kiválasztása. Míg a gyenge tanulók segítéséről sok szó esik a szakirodalomban, a kiemelkedő tanulók számára kevés a megfelelő feladat. Pedig a pedagógusok igénylik az ilyen feladatok központi kidolgozását és közzétételét. A harmadik kérdés az oktatásra fordított idő differenciálása. Napközis iskolák kísérletképpen három tantárgyból: anyanyelvől, matematikából és orosz nyelvből rendszeres kiegészítő foglalkozásokat tartanak. Ily módon is igyekeznek elejét venni a bukásoknak.

Ugyancsak a folyóirat 6. számában olvashatjuk A. A. ORLOV cikkét „Az általánosan képző iskola irányításának néhány kérdése” címmel, melyben kifejti, hogy az oktató—nevelő folya-

mat hatékonyságának növelése elsősorban az irányítás minőségétől függ. Napjainkban bármely folyamat eredményes irányítása elképzelhetetlen a kibernetika segítségével, melynek elvei alapján az iskolák irányítása is felülvizsgálható. Az iskola irányításának azonban az általános irányítási elvek mellett az is sajátosága, hogy az irányítás objektumai (tanár, tanuló) maguk is irányító közegek. Az iskola oktató—nevelő munkájának strukturális modellje azt bizonyítja, hogy az iskola igen bonyolult dinamikus rendszer, melyben az igazgatónak, a tanároknak, a tanulóknak, a családnak és a társadalomnak mind megvan a maga sajátos funkciója. A megfelelő irányító munkához feltétlenül szükség van az információk rendszerének leírására és elemzésére. A szerző jó néhány iskolában szerzett tapasztalatai azt mutatják, hogy a pedagógusok nem kapnak megfelelő információt oktató—nevelő és irányító munkájukhoz. Ennek egyik okát abban látja, hogy az igazgatók helytelenül osztják meg a feladatokat maguk és helyetteseik között. Véleménye szerint a vezetés munkáját az információs rendszer terén segíthetik a számítógépek, elsősorban az oktatás folyamatának és eredményeinek ellenőrzésében.

A Szovetszkaja Pedagogika szinte valamennyi említett száma foglalkozik az iskola, a család, az üzem és az ifjúsági szervezetek közötti együttműködés fontosságával. Az 1974. 4. számban A. G. **ХРИКОВА** számol be a Moszkvában 1974 januárjában tartott össz-szövetségi konferenciáról, melynek témája „*A társadalom szerepe a tanulók kommunista nevelésében*” volt. A hozzászólók megállapították, hogy míg régebben a közös nevelőmunka az iskolában alkalmasszerűen folyt, ez ma tervszerűbb és rendszeresebb, és az iskolán túl kiterjed az iskolán kívüli gyermekintézmények széles hálózatára. Rámutattak arra, hogy a Szovjetunió köztársaságaiban számos tudományos intézet foglalkozik az iskola, a család és a társadalom nevelőmunkájának közös gondjaival. Elsősorban a családi nevelés problémáit tanulmányozzák, mivel arra a kérdésre, hogy mi hatott legjobban jellemük fejlődésére, a tanulók túlnyomó többsége a családot jelölte meg. Most készül „*A családi nevelés alapjai*” című kiadvány, mely a szülők pedagógiai képzését segíti majd elő. Az utóbbi években számos társadalmi szerv jött létre, melyek a gyermekekneveléssel foglalkoznak. Ezek munkájának koordinálása nemcsak szervezeti feladat, hanem újonnan kidolgozandó módszertani problémákat is felvet. Az üzemek patronáló munkája is új formákat ölt: egyre inkább kisebb kollektívák (műhelyrészlegek, brigádok) patronálnak osztályokat. E közvetlen kapcsolat a munkásokkal igen nagy nevelőerőt képvisel.

I. B. **ПЕРВИН** is „*Az iskola és az üzem együttműködése*”-vel foglalkozik a folyóirat 1974. 6. számában. Az üzemi kollektívák és az iskolák

kapcsolatának tradíciói a 20-as évekre nyúlnak vissza — írja. Az eredményes együttműködés fő feltétele, hogy az üzemi és az iskolai kollektíva jól ismerje egymás lehetőségeit és igényeit. Az együttműködés kezdeti szakasza különösen jelentős, és gyakran meghatározó jellegű a későbbi munka szempontjából. Az üzemi dolgozók nemegyszer nagy igyekezettel kezdenek foglalkozni a tanulókkal, de nincs meg a kellő pedagógiai tudásuk. Az együttműködésnek kétoldalúnak kell lennie: az iskolák ne csak várják a segítséget, de nyújtsanak is támogatást a patronálóknak. Fontos, hogy a gyermekek megismerjék az üzem mindennapi munkáját és fordítva: az üzemi dolgozók ne csak ünnepeken találkozzanak a tanulókkal. A kötelességutadatra, kitanútra és szorgalomra nevelés terén sokat jelent a dolgozók példamutatása. Értékes módon segítik az üzemek az iskolákat szakkörök szervezésében, helyi múzeumok berendezésében, a honvédelmi ismeretek elsajátításában. Számos üzem konkrét megrendelésekkel segíti elő a munkára nevelést és a helyes pályaválasztást. Nem lebecsülendő az az anyagi támogatás sem, amit az üzemek tanműhelyek, építőtáborok felszerelésével nyújtanak az iskoláknak.

Az iskola és a család együttműködésének jelentőségéről ír J. K. **БАБАНСКИЙ** a folyóirat 2. számában; M. M. **ЖАСЕНКО** a 7. számban az iskolai Komszomolszervezetek és a család együttműködéséről ír, és kiemelhetjük még V. J. **ТЯТЯРЕНКО** cikkét a folyóirat 1974. évi 6. számában, amely a családi kapcsolatok hatását elemzi a serdülők erkölcsi fejlődésére. A család érzelmi „mikroklímája” rendkívül fontos szerepet játszik a serdülő személyiségjegyeinek kialakulásában — hangsúlyozza a szerző. A családi környezet hatását vizsgálta 50 példás és 50 problematikus magatartású fiú és lány esetében. A kiegyensúlyozott családi légkörben élő gyermekek zöme fegyelmezett, becsületes, jó közösségi ember. A kispolgári, „nehéz” családok gyermekei igen kevés kivétellel erkölcsi szempontból problematikusakká váltak. Hasonló kép rajzolódik ki a fiatalok bűnözők aktáit lapozgatva: 30 %-uk családjában a szülők között állandó konfliktusok voltak. A tanulmányi eredményekben is megmutatkozik a családi nevelés hatása. A harmonikus családokban a gyermekek többsége meghatározóan jól tanul az iskolában. A széteső családokban csak kivételes esetekben tanulnak jól a gyermekek. E tényekre annál is inkább fel kell figyelni — figyelmeztet a szerző —, mert a különböző vizsgálatok egybehangzóan azt bizonyítják, hogy minden negyedik család konfliktusos. Természetesen helytelen lenne minden nevelési problémát a családi életre visszavezetni, mint azt számos burzsoaj pszichológus és szociológus teszi, viszont a kommunizmust építő társadalom sem feledkezhet meg arról, hogy az anyagi körülmé-

nyek javításán túlmenően az ideológiai nevelőmunka is szükséges a családi problémák megoldásához, és ezt már az iskolában el kell kezdeni.

A nevelőmunka egyik legfontosabb területe a világnézetű nevelés. A folyóirat 1974. 4. száma tudósítást közöl a tanulók *világnézetű nevelésével foglalkozó ösz-szövetségi konferenciáról*, amelyet 1973 decemberében tartottak meg Moszkvában. A bevezető előadást E. I. MONOSSZON, a tanulók világnézetű nevelésével foglalkozó tudományos tanács elnöke tartotta. Értékelt a SZKP XXIV. kongresszusa óta e területen elért eredményeket, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy még csak a kezdeten vannak e bonyolult pedagógiai probléma valóban tudományos, mélyreható és sokoldalú kidolgozásának. A beszámolót követő vitában a világnézet fogalmának pontosabb körülhatárolását javasolták, s kiemelték az érzelmi nevelés szerepét a világnézet formálásában. A humán tárgyak jelentőségét a világnézetű nevelésben nagymértékben megerősítene a szociálpszichológia, a logika, az etika és az esztétika tantárgyak fakultatív bevezetése. Sokan szóltak a természettudományi tantárgyak, elsősorban a biológia oktatásának ezzel összefüggő problémáiról s a tantárgyközi kapcsolatok jobb kiaknázásáról, a materialista világnézet megszilárdítása szempontjából.

Ugyancsak a 4. számban olvashatjuk A. V. PETROVSKIJ cikkét, „Az egyének közötti kapcsolatok pszichológiájá”-ról. Az egyének közti kapcsolatok jellege alapján a szerző négyféle csoportot különböztet meg: 1. diffúz csoportot, amelyben az egyének közti kapcsolatokat nem befolyásolja a csoport tevékenységének tartalma; 2. asszociációt, ahol a kapcsolatokat a minden tag számára egyénileg fontos csoporttevékenység határozza meg; 3. korporációt, ahol egyénileg fontos; de tartalmaznak asszociációs csoporttevékenység befolyásolja az egymás közti kapcsolatokat; 4. a kollektívát, ahol a csoporttevékenység egyénileg és társadalmilag is egyaránt értékes és ez determinálja az egyének egymás közti kapcsolatait. A diffúz csoportokban létrejövő kapcsolatokat szociometriai felmérésekkel vizsgálja (összeférhetőség, összeforrottság, a csoporton belüli befolyásolhatóság, konformizmus problémája). Bírálja az amerikai pszichológiai gyakorlatot, amely számos értékes mérési módszert a tartalomtól elszakítva alkalmaz és ezáltal helytelen következtetésekre jut. Majd a kollektívában létrejövő kapcsolatokat elemzi, kiemelve a kollektív önrendelkezés, az érzelmi azonosulás és a kollektív önértékelés mércéjének kérdését.

A 4. számban olvashatjuk még R. I. ZSUKOVSKAJA cikkét „*Hazaszünetre nevelés az óvodában*”, amelyben a szerző az óvodai nevelési terv feladatául tűzi ki az elemi társadalmi fogalmak kialakítását és az óvodáskorú gyermekek hazafias nevelését. O. V. KREMEŇOVA az esztétikai nevelés eredményeiről számol be

az üzbegisztán általános iskolákban, és javasolja „*Az esztétika alapjai*” fakultatív televíziós tantárgy bevezetését. B. M. ZUMAKULOV „*A felnövő nemzedék eszmei és erkölcsi nevelésének első iskolája*” c. cikkében a pionírszervezet jelentőségét méltatja a tanulók világnézetű és hazafias—erkölcsi nevelésében, különös tekintettel a közösségi nevelésre. Ugyancsak az iskolai közösség megszervezésével, valamint a közösségi neveléssel foglalkozik A. J. GORGIN a folyóirat 1974. 3. számában „*A társadalmi követelmények transzformálása az iskolások személyes meggyőződésévé és magatartási normáivá*” c. tanulmányában. Ehhez kapcsolódik V. J. GURIN cikke „*A felsőosztályosok erkölcsi—akaratú aktivitásra nevelése*”, melyben az erkölcsi—akaratú tulajdonságok fejlettségi szintje, illetve jellege alapján a szerző hat csoportba osztja a tanulókat.

A folyóirat 1974. 9. és 10. számainak zöme is az erkölcsi és a hazafias nevelés kérdéseit tárgyalja. A 9. számban N. J. SZKOMOROV „*A személyiség erkölcsi nevelésének kritériumai*”-t fejtegeti a felső osztályos tanulók körében. Három szinten vizsgálja az erkölcsi nevelés kritériumát: az 1. szinten azokat a tulajdonságokat értékeli, amelyek az aktivitás és a belső önszabályozás forrásaira utalnak; a 2. szinten azt elemzi, hogyan jelennek meg az erkölcsi tulajdonságok az iskolások tevékenységének különböző szféráiban: tanulásukban, osztályon kívüli társadalmi munkájukban, magánéletükben stb.; a 3. szint azoknak az adatoknak a szintézise, amelyek rávilágítanak arra, hogy mennyire érett a tanuló mint társadalmi személyiség az önálló életre. — Ugyancsak a 9. számban jelent meg V. I. PETROVA tanulmánya „*A pedagógiai kísérlet a nevelési folyamatok tanulmányozásában*” címmel, amelyben a szerző a pedagógiai kísérlet következő sémáját állítja fel: 1. az ismeretek vagy a neveltségi szint tanulmányozása egy csoporton belül; 2. a kísérleti rendszer, vagy e rendszer egy részének bevezetése az oktató—nevelő munka gyakorlatába; 3. a gyermekek fejlettségi szintjének mérése.

„*A nevelési folyamat irányításának néhány problémájá*”-val foglalkoznak a Neveléstudományi Akadémia Közösségi Nevelési Laboratóriumának munkatársai: A. T. KURAKIN, A. V. MUDRIK és vezetője: L. I. NOVIKOVA. Az utóbbi években a Szovjetunióban érdekes kísérletek történtek arra, hogy a nevelés folyamatát az irányítási elmélet elvei alapján vizsgálják. E vizsgálatok hasznosnak bizonyultak elsősorban azért, mert segítettek rendszerezni az ismereteket a nevelésről és kiemelni e folyamat pedagógiai sajátosságait. A szerzők először a nevelés irányítóinak—alanyainak bonyolult struktúráját igyekeznek meghatározni, hangsúlyozva a nevelőtestület jelentőségét, mely a szervezett nevelési folyamat legfőbb irányítója; hogy mire és mennyire terjed ki hatása,

annak pontos megállapítása a pedagógiai tudomány feladata. Ezzel összefüggésben elemzik a nevelési ciklusok sajátosságait, valamint a tömegkommunikációs, a közösségi, a csoport- és az egyéni ráhatások strukturáját. Ezután az irányítás tárgyának példájaként megvizsgálják a gyermeki személyiség nevelését a közösségben és a közösség által, ezen belül pedig a közösség kialakulásának szakaszait, a gyermeki tevékenység szerepét a közösségben, és a felnőttek irányító szerepének feladatait a gyermekközösség megszervezésében.

N. I. BOLDIREV „Az erkölcsről szóló marxista—leninista tanítás — a felnövő nemzedék erkölcsi nevelése elméletének és gyakorlatának alapja” c. tanulmányának első része a marxizmus—leninizmus főbb tanításait összegezi az erkölcs keletkezéséről és lényegéről; a második rész a kommunista erkölcsöt mint az emberiség erkölcsi fejlődésének legmagasabb fokát jellemzi; a harmadik rész a marxista—leninista etikáról szól, és meghatározza az etika helyét az erkölcsi nevelésben.

A folyóirat 1974. 10. számában olvashatjuk A. V. ZOSZIMOVSKIJ cikkét „Az iskolások erkölcsi fejlődésének aktivizálásáról”; O. P. CELKOVA írását „A kommunista erkölcsi eszmény és kialakításának módjai a fejlett szocialista társadalomban”, valamint A. D. SZOLDATYENKOV tanulmányát „A hazafias nevelés eredményességének vizsgálata az iskolában” címmel. I. Sz. KON és V. A. LOSZENKOV ugyanebben a számban a fiatalok barátságok szociális tényezőit vizsgálják a falusi és a városi iskolákban.

A Szovetszkaja Pedagogika több száma foglalkozik a politehnikai nevelés, a munkaoktatás tapasztalataival, problémáival és távlataital. A 10. szám ismerteti az 1974 júniusában Moszkvában megtartott IV. Nemzetközi Politehnikai Szeminárium napirendjén szereplő témákat. A plenáris és szekciósülésen elhangzott 40 előadás és hozzászólás — köztük két magyar — „A politehnikai képzés” címmel könyv alakban is megjelent. Az élénk vitákat összegező zárónyilatkozat megállapította, hogy a politehnikai oktatás (képzés, nevelés — többféle terminust használtak!) a szocialista pedagógiának alapvető elve, elidegeníthetetlen része. Marx, Engels és Lenin politehnikai oktatást megalapozó elvei változatlanul érvényesek ma is. Az általános középfokú oktatásra való áttérés időszakában az iskolának társadalmi funkciója, hogy a tanulóifjúságot a fizikai munkára, az anyagi termelés szférájában való tevékenységre is felkészítse. A Szeminárium résztvevői kifejezték azt a meggyőződésüket, hogy minden egyes szocialista ország sajátos gazdasági és társadalmi helyzetének megfelelően oldja meg a politehnikai oktatás kérdését. A politehnikai elvnek az egész oktató—nevelő munkát át kell hatnia; ez elsősorban a természettudományi tárgyak, de a társadalomtudományi tárgyak keretében is megvalósítható, és ezt a

célt szolgálhatja a „munkaoktatás” tantárgy, a különböző szakköri foglalkozások és fakultatív tantárgyak rendszere is. A politehnikai és munkára nevelés, valamint a tanulók szakmai irányítása tehát a „munkaoktatás” tantárgynak, a különböző órán kívüli tevékenység megszervezésének a tanulók életkori és egyéni sajátosságaihoz alkalmazkodó társadalmilag hasznos munka végzésének és a tudományos—technikai forradalom követelményeinek megfelelően realizálódik.

A folyóirat 1974. évi 1. számában a hazánkban is jól ismert kiváló szakteknitélyek foglalkoznak a politehnikai képzés kérdéseivel. Így K. A. IVANOVICS és D. A. EPSTEJN „A politehnikai oktatás elméletének, tartalmának és szervezésének problémái”-t tárgyalják, vitába szállva M. N. SZKATKINNAVAL és P. I. SZTAVSZKIJJAL, akik az 1—10. osztályban heti 2 órában tartott „munkaoktatás” tantárgy szükségességét kétségbevonják, mert eredményeit nem tartják kielégítőnek. A szerzők vitatkoznak azzal az elképítéssel, hogy egy — a valóságban nem létező — absztrakt munkás modelljére próbálják átalakítani a munkaoktatást és a politehnikai képzést. A politehnikai oktatás értelmezése, tartalma, feladatai, módszerei ma is a szovjet pedagógia legvitatottabb kérdéseinek egyike. Az elméleti, koncepcionális tisztázásához a megvalósítás lehetőségeit, módjait, formáit kereső kísérletek, kezdeményezések, viták társulnak.

P. R. ATUTOV „A tanulók politehnikai képzésének didaktikai problémái”-t elemző cikkében arra hívja fel a figyelmet, hogy a politehnikai oktatás céljának meghatározásakor szem előtt kell tartani azt a tényt, hogy a gépesítés és automatizálás fejlődésével a tanulókat nemcsak a termelési technika alkalmazására kell felkészíteni, hanem a kutató tevékenységre is. És mindezt nemcsak a termelési technika figyelembevételével, hanem sokkal szélesebb területen. Így pl. a matematikai módszerek elterjedése a társadalomtudományokban fokozza a társadalomtudományok szerepét a politehnikai képzésben. Fontos eszköze a képzésnek a problémafelvető oktatás, mely kutatási tevékenységre ösztönöz, és a programozott oktatás, mely a kibernetikai módszerekkel ismerteti meg a tanulókat. A szerző a politehnikai ismeretek fogalmának és tartalmának pontos meghatározására törekszik, és jelzi, hogy az ismeretek elsajátítása mellett politehnikai készségek kialakítása is szükséges.

A folyóirat 7. számában V. Sz. HANCSIN a tanulók társadalmi munkaaktivitásával, a 8. számban pedig V. L. BOLOBOV a munkaoktatás tapasztalataival foglalkozik a kvaksini középiskolában.

A Szovetszkaja Pedagogika 1974. 2. száma méltatja az 1973 májusában Budapesten az Országos Pedagógiai Intézet rendezésében megtartott II. nemzetközi konferenciát, melynek

napirendjén két kérdés szerepelt: 1. a tudásszint objektív mérésének és az iskolai értékelés rendszerének kölcsönös kapcsolata; 2. az objektív mérések és az értékelés adatainak felhasználása a tantervi követelmények meghatározásában (célok, feladatok, tartalom, normatívák). A konferencia többek között határozatot hozott információk központ, adatbank létesítéséről több nyelvű szakszótár szerkesztéséről.

Ugyancsak tudósít a folyóirat a Moszkvában, 1973 novemberében tartott pedagógiai tudományos kutatás koordinációjával foglalkozó Tanács V. ülészakáról. A Koordinációs Tanács két kérdést tárgyal: 1. a pedagógiai tudományos kutatások fő irányainak tervezete az 1976—1980-ig terjedő időszakban; 2. a Grúz Pedagógiai Kutató Intézet kísérlete az iskolai előkészítő osztályokról. Az 1. kérdést A. G. HRIFKOVA, a Tanács elnöke terjesztette elő. A 10. ötéves terv időszakára a Neveléstudományi Akadémia a közelmúltban megjelent párt-

és kormányhatározatok alapján 16 nagy témakört jelölt meg és 134 problémát emelt ki a pedagógiai kutatások számára. Az ülészak korrekciós javaslatokkal a tervet elfogadta. A 2. kérdés beszámolója azt az 1964-ben megkezdett kísérletet értékelte, amelynek során Grúziában fokozatosan bevezetik a hatéves gyermekek beiskolázását, vagyis az előkészítő osztályokat nem az óvodában, hanem az iskolában szervezik meg. A Grúz Köztársaságban e kísérlet bevált. Az V. ülészak határozatot hozott, hogy a kísérletek eredményeit vessék össze más köztársaságok hasonló kutatásaival (a Magyar Pedagógia 1974. évi 2. számában ismertettük az e témáról szóló vitát), és javasolta a grúz kísérlet eredményeinek publikálását és a távlati fejlesztési tervben az iskolakezdet időszakának a 6. életévre való leszállítását más köztársaságokban is.

ILLÉS LAJOSNÉ

TELJESÍTMÉNYMÉRÉS ÉS ÖSSZEHASONLÍTÓ PEDAGÓGIA

Comparative Education Review 18. évf. (1974) 2. sz. Szerkesztette: A. M. KAZAMIAS és T. N. POSTLETHWAITE. Madison, Wisconsin, USA

A *Comparative Education Review* — a wisconsini állami egyetem, illetve az Összehasonlító Pedagógiai és Nemzetközi Oktatásügyi Társaság negyedéves folyóirata — 1974. évi 2. számát teljes egészében az IEA-eredmények bemutatására szánta. A szerkesztési munka érdemi—tartalmi részét T. Neville POSTLETHWAITE, az UNESCO Nemzetközi Oktatásfejlesztési Intézetének munkatársa végezte, aki korábban az IEA-központ szervező igazgatója volt. A csaknem 200 oldalas összeállítás három fő részre tagolódik. A szerkesztői bevezetőkből megismerkedhetünk e speciális szám történetével, a részvételre fölkerettekkel, az egyes országok számára legfontosabbnak tűnő témákkal és az IEA más nemzetközi jelentkezésével. T. N. Postlethwaite bevezető írása pedig ismerteti azokat az alapfogalmakat, amelyek a további tanulmányok megértéséhez nélkülözhetetlenek; valamint bemutatja az IEA-vizsgálat eszközeit, mintavételét, adatfeldolgozó eljárásait. A kiadvány törzsananyagát tizenkét részt vevő ország nemzeti adatainak hazai és összehasonlító feldolgozása alkotja. Itt olvashatunk egy-egy részletet Ausztrália, Belgium, Nagy-Britannia (Anglia és Skócia), Finnország, Franciaország, Magyarország, India, Izrael, Japán, Hollandia, Svédország és az Egyesült Államok együttműködő intézeteinek kutatási beszámolójából. A tematikus szám anyagát nemzetközi összehasonlítás zárja, amely a teljesítményeket a tanítási órák számának, illetve az osztálylé-

számoknak a függvényében vizsgálja több ország példáján, az IEA nemzetközi adatbankjára támaszkodva. Az IEA-témájú publikációk válogatott jegyzéke zárja a *Comparative Education Review* e számát.

E ténymegállapító felsorolásból is látható, hogy jelentős vállalkozásról van szó; olyanról, amelyre — ha folyóirat hasábjain jelent is meg — méltán hívhatjuk föl a figyelmet. Szakmai közvéleményünk bizonyára több forrásból is hallott már az IEA-munkálatokról. Ezért, valamint az aránylag könnyen hozzáférhető részletesebb tájékoztatókra való tekintettel a recenzens nem kívánja fölleveníteni az IEA-ra vonatkozó tudnivalókat. Persze a gazdag anyag — különösen mert folyóirat-cikkekre tagolódik szét — arra sem nyújt lehetőséget, hogy tanulmányról tanulmányra haladva ismertessük a köztét megállapításokat. Más utat választottunk tehát: néhány fontos kulcskérdés köré szeretnénk tömöríteni azokat a mondanivalókat, amelyek talán segítik fölkelteni az érdeklődést az újabb IEA-publikáció iránt.

Összehasonlító pedagógia „új hangszerelésben”. A fordulat nem véletlenül jut eszükbe azoknak, akik manapság — akár mert szűkebb szakmájuk, akár csak mert érdeklődnek iránta — az összehasonlító pedagógia változásait kísérik figyelemmel. E változásokat aránylag könnyű kirajzolni két irányban is. Egyfelől: az összehasonlító pedagógia kilépett a leíró oktatásügyi statisztikák köréből, és ma egyre türelmetle-